

na je i autorova tvrdnja po kojoj je pokolj Hrvata u Trubaru 27. VII 1941. slavljen u Bosni i Hercegovini 50 godina kao Dan ustanka.

Na kraju, treba istaknuti kako je u ovoj knjizi najviše korištena zbirka dokumenata što su je priredili Zdravko Dizdar i Mihael Sobolevski, dok je dosta literature, nastale posljednjih godina, kao što je ona Mihaila Stanišića: *Projekti Velika Srbija*, Beograd, 2002., ostala izvan autorovog interesovanja. Ipak, pojava knjige Zdravka Dizdara značajna je iz više razloga, a prije svega zbog činjenice da zločini neće biti zaboravljeni ni prešućeni, kao i zbog poticaja koje će dati u nastavku izučavanja ove teme, kako bi se stekao potpuni uvid u razmjere četničkih (a i drugih) zločina u Bosni i Hercegovini u Drugom svjetskom ratu. ■

Senija Milišić

F. William Engdahl, *Stoljeće rata: Anglo-američka naftna politika i novi svjetski poredak*, Zagreb, 2000., str. 420.

Mada su se historičari na kraju XX stoljeća trudili da ga definišu kao stoljeće u kome svaki pojedinac ima svoju historiju i da je to ustvari skup historija svakog pojedinca, to jednostavno nije tačno. Minulo stoljeće obilježila je geopolitička doktrina koja je usmjeravala tok najvažnijih političkih događaja, a to su bili I i II svjetski rat, Hladni rat kao i vrijeme koje je trajalo do kraja stoljeća (i koje i dalje traje). Povjesničari su nudili "nove izvore", nudili su "oral history", dokazivali su da je sve pod kontrolom (a nije), jer su na sceni i dalje događaji izvan kontrole običnih ljudi. Vukli su se skriveni politički potezi koji su otvarali pitanja: ko, kako, u čije ime, na čiju štetu, s kojim pravom (nema prava). Postojala je samo beskrupulozna borba za stečene interese privilegirane manjine, a moć je bila u rukama onih koji su kontrolirali bogatstvo društva.

Ova je knjiga napisana 1991. godine, u prijevodu na hrvatski jezik pojavila se u Zagrebu krajem 2000. godine, a u bosanskohercegovačkim knjižarama može se naći tek od 2003. godine. Na pojavu ove knjige prvi su reagirali ekonomisti. Ponajprije zbog autora, koji je jedan od vodećih stručnjaka iz oblasti međunarodne ekonomije. Već četvrt stoljeća on proučava i piše o svim vidovima međunarodne naftne i energet-

ske politike i ekonomije u svim poznatim ekonomskim časopisima. Drugi razlog zašto je ova knjiga izazvala pravu buru jeste tema koja se obrađuje.

Ono što smo se kao historičari ili kao obični građani planete Zemlje često pitali jeste ko ustvari vlada svijetom. Koji su to sistemi i podsistemi, je li to ono što nam dnevni mediji prezentiraju kao istinu ili postoji nešto drugo. Osnovno pitanje koje tretira ova knjiga jeste koji su to korijeni sadašnjih globalnih političkih dilema i koji su pravi korijeni problema našeg društva. Ovo nije samo knjiga o povijesti nafte i geopolitičkim postavkama koje su pokretale minulo stoljeće i koje ni izdaleka nisu još uvijek prevladane. Ovo je najbolja do sada napisana povijest XX stoljeća.

Knjiga je fascinantna u svakom pogledu. Autor je uradio jedan ogroman posao. Precizno postavljenim detaljima na svoje mjesto, naša spoznaja o odnosima Rusije i Njemačke, Engleske i Njemačke ili Njemačke i Francuske, i svih drugih zemalja o kojima je ovdje riječ, a prvenstveno Engleske i SAD, mijenja se iz osnova. To više nije ono što smo učili u srednjoj školi, niti ono što smo naučili kao studenti historije. Zahvaljujući autoru mi pratimo skrivenu zajedničku nit koja povezuje mnoštvo događaja, za koje nismo znali i kojih nema u standardnim udžbenicima historije, a koji su naizgled nepovezani. Ta zajednička nit prati kako su anglo-američki finansijski krugovi uspostavili moć nafte kao hladno sračunato oružje u svom arsenalu svjetske političke moći.

Objedinjavanjem moći nafte i međunarodnih finansija od strane Engleske i SAD uspostavljen je jedan od najpogubnijih vidova političke hegemonije u povijesti svijeta. U knjizi je minuciozno analiziran način na koji se taj anglo-američki svjetski novi poredak oblikovao oko nevidljivih niti strateške kontrole nad naftom i sirovinama. Ta odlučnost da ove dvije zemlje zadrže stečene interese privilegovane manjine dovela je do stvaranja sistema u kome moć pripada samo onima koji kontrolišu sirovine koje su izvor bogatstva. A gdje smo tu mi? Zašto je na kraju XX stoljeća došlo na Balkanu do još jednog stravičnog krvoprolića, do kataklizme nesagledivih razmjera? Došlo je zbog toga što je Balkan ponovo bio pijun u daleko većoj šahovskoj igri globalnih središta moći. I ponovo je bio poprište strateških tenzija i ratovanja za tuđe interese.

Velika Britanija je zahvaljujući pljačkanju dobara dalekih zemalja svijeta uspjela da kroz cijelo XX stoljeće održi ravnotežu moći na evropskom kontinentu tako što je stvarala ili finansirala koalicije protiv bilo koje države koja je u bilo kom razdoblju bila na putu da zagospodari evropskim teritorijem. Pri tome ona se držala cinične doktrine svoje diplomacije po kojoj Engleska nikada ne održava sentimentalne moralne odnose s drugim državama kao suverenim i poštovanim partnerima, nego razvija svoje "interese". Zahvaljujući tome engleska aristokratija je postala najbogatija i najmoćnija. U isto vrijeme u Engleskoj su siromašni bili obespravljeniji, bjedniji i neobrazovaniji nego u bilo kojoj drugoj evropskoj zemlji.

Tri stupa Britanskog carstva predstavljalo je britansko zlato, premoć na svjetskim morima i u svjetskoj pomorskoj trgovini i britanska geopolitička dominacija na području glavnih svjetskih sirovina, a posebno nafte. Gledano spolja ona je bila vodeća svjetska sila, a iznutra je propadala. Manipulacija u obliku slobodne trgovine bila je temelj britanske ekonomske moći u posljednjih 150 godina. Najveći problem za Britaniju predstavljalo je održanje moći u svijetu koji se brzo mijenjao.

A ono što se promijenilo, odnosno pojavilo bila je Njemačka. Engleska elita bila je uznemirena impresivnim industrijskim razvitkom u Njemačkoj. Pojava neovisne, moderne njemačke trgovačke i vojne pomorske flote kao i ambiciozni projekat gradnje željeznice koja bi povezivala Berlin i Bagdad stvorili su temelje za izbijanje Prvog svjetskog rata. U svemu tome nafta je zauzimala centralno mjesto, odnosno postala je faktor u geopolitičkom planiranju rata. Od tog trenutka počela je globalna bitka za kontrolu nafte. Nizom regionalnih kriza i ratova pripremao se teren za veliki britanski rat u Evropi. V. Engdal "samo" je pokazao kako je Engleska ubrzala događaje koji su doveli do Prvog svjetskog rata. Sporazumom Sajks-Pikot iz 1916. godine, koji je klasična izdaja saveznika u ratu, Engleska je pokazala na koji način namjerava nakon rata prigrabiti najveću kontrolu nad neistraženim naftnim zalihama u Arapskom zalivu. U tom je cilju pomogla engleske cioniste nežidove u nastojanju da stvore židovsku domovinu u Palestinu i Liga naroda, koju je osnovala Britanija na Versajskoj mirovnoj konferenciji 1919. godine, postala je sredstvo koje će dati oblik međunarodne legitimnosti goloj imperijalističkoj okupaciji teritorija. Liga naroda uspostavila je 1919. mandat nad Palestinom i time su nastupile promjene čije su posljedice bile globalne. Palestina je u tom trenutku imala ispod 1% Židova, ali se našla na jednom od strateški najvažnijih puteva duž glavne arterije za Indiju i u odnosu na novoosvojena arapska naftna područja osmanlijske Turske. Od tada Engleska je imala strateške mogućnosti od ogromnog značaja.

Ulazak SAD u rat 1917. godine nije ništa drugo do otpočinjanje oštrem borbe za premoć između britanskih i američkih interesa u svijetu radi rješavanja toga pitanja. U tom sukobu leže uzroci izbijanja Drugog svjetskog rata. Ponovo je tu Njemačka, već jednom uništena, ali koja se ponovo uzdigla i postala opasnost anglo-američkim interesima. Zbog toga Englezi i Amerikanci zbijaju redove. Na sceni su tajni i otvoreni pokušaji. Engleska zbog naftnih polja u Bakuu pravi zaokret prema Moskvi, ali i tajno finansira bjelorusku kontrarevoluciju. Kada nisu uspjeli srušiti boljševičku vlast promijenili su taktiku. I sada nas V. Engdal uvodi u zonu sumraka, u nešto što zdrav razum ne može da prihvati, i što nas navodi da mislimo da autor pribjegava senzaciji. Zbivanja koja su uslijedila bila su vješto tempirane afere kao i atentati, kojima Britanci uklanjaju Ameriku i Francusku.

Tako dolazimo do 1927. godine, koja po mnogo čemu predstavlja ključni događaj u svjetskoj povijesti. Tada je sklopljen anglo-američki sporazum o prihvatanju po-

stojeće podjele tržišta i udjela, na osnovu koga će se tajno utvrđivati svjetska kartelska cijena nafte. Ovim su svjetske zalihe nafte stavljene pod čvrstu anglo-američku hegemoniju. Engleska, oslabljena Francuska i SAD su od tog trenutka zaokružile prostor od Dardanela preko Palestine do Jemena, natrag gore kroz Perzijski zaliv, Tursku, Siriju, Libanon, Saudijsku Arabiju, Jordan, Irak, Kuvajt. Unutar tog prostora izvršena je željezna podjela teritorija i ona je zadržana do danas. Od Iraka je dobijena koncesija za isključivu eksploataciju nafte na rok od 75 godina.

Tajna finansijska pomoć Engleske na izborima na kojima je pobijedio Hitler, u sklopu projekta "Hitler", kao što je nekada postojao projekat "Lenjin", kao i finansijska stabilizacija novog režima, bili su sračunati na izbjicanje sukoba između Njemačke i Rusije, u kome će obje države iskrvariti do smrti. Dobitnici su bili poznati već 1944. godine u Breton Vudsu. Tu su se britanski i američki pregovarači dogovarali o poslijeratnom novom svjetskom poretku u monetarnim i ekonomskim odnosima. Mehanizme anglo-američke hegemonije na svjetskom tržištu nafte osiguravao je *Opšti sporazum o carinama i trgovini* i dvije institucije: Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka.

Okupacija Irana 1941. godine i dovođenje Reze Pahlavija na vlast, dolarski ratovi 1960-ih, ubistvo Kenedija i rušenje De Gola, ključni su događaji koji potvrđuju da su anglo-američki naftni interesi pobijedili. Oni koji su stajali na putu završili su ovako ili onako, ali više nisu predstavljali ni smetnju ni opasnost. Da bi se u potpunosti osigurali i učvrstili Amerikanci su angažovali CIA-u. Henri Kisindžer je dolarskim udarima i mnogobrojnim kriznim situacijama u raznim dijelovima svijeta (kao i Margaret Tačer na Foklandima s ciljem stavljanja vojne moći NATO u funkciju utjerivanja duga od zemalja dužnica Trećeg svijeta), pokazao svijetu da se sa velikima i moćnima ne može šaliti, ispod se njihovog uticaja ne smije izmicati. Krediti MMF-a i Svjetske banke bili su tu da u potpunosti zategnu omču oko vrata malih, nerazvijenih, onih kojima je potrebna pomoć za obnovu i razvoj, i koji će ih spasiti superinflacije.

Nakon 1971. godine savjetnik za nacionalnu sigurnost Bijele kuće Henri Kisindžer nije razvijao svjetsku ekonomiju, on ju je kontrolisao. Uz njegovu pomoć, Bilderberška skupina (nastala 1954., otkada na tajnim sastancima vrhunске američke i engleske finansijske elite oblikuje anglo-američku politiku) krenula je 1973. u napad na industrijski razvitak u svijetu s ciljem da vrate ravnotežu moći u korist anglo-američkih finansijskih interesa putem kontrole nad svjetskim tokovima nafte. Urađeno je to na krajnje podao način. Moćnici su takođe dali sebi za pravo da kontrolišu porast stanovništva u svijetu, ne za dobrobit planete, već svojih interesa. Odgovor Evrope, Japana i zemalja u razvoju bio je takav da je stalna strateška dominacija Engleske i SAD bila u smrtnoj opasnosti.

Krize se od tog vremena redaju jedna za drugom: Pakistan i Ali Buto, 1974., (jer je želio biti neovisan u vođenju politike realizacije programa nuklearne energije), svr-

gavanje onog istog Reze Pahlavija (koga su prvo doveli, pa uklonili čim je pokazao znakove želje da iranska nafta pripadne Iranu, odnosno kada je želio angažovati Njemačku i Francusku pod uslovima povoljnijim za Iran), dovođenje Homeinija i stvaranje stanja haosa. Krajem 1979. ponovo je uspostavljena anglo-američka hegemonija nad svjetskim tokovima nafte.

Po treći put dolazimo do Njemačke. Padom Berlinskog zida i ponovnim dizanjem Njemačke, treći put u jednom stoljeću, događaji se smjenjuju vrtoglavom brzinom. Mogućnost modernizacije nerazvijenih ekonomskih potencijala Istočne Evrope i Sovjetskog Saveza uz pomoć nove ujedinjene Njemačke bile su više nego uznemirujuće za stratege u Londonu i Nju Jorku. Predsjednik Dojče banke Herhausen, ubijen je čim je objelodanio planove Kolove vlade u pogledu razvoja Istočne Njemačke koja bi za desetak godina postala najmodernija ekonomska regija Evrope. Ubistva još nekih bankara upućivala su na metode britanske obavještajne službe. Pad Ante Markovića uslijedio je "samo" zbog toga što je jugoslovenski dinar vezao za njemačku marku, a ne dolar.

Anglo-američki moćnici donijeli su 1989. godine odluku o preduzimanju snažne ofanzive, a poprište će biti Srednji Istok i naravno, ogromne zalihe nafte. Približavao se i datum isticanja ugovora sklopljenog sa Irakom na 75 godina o korištenju nafte. Sadam Husein je bio novi projekat i ujedno sredstvo za stvaranje novog svjetskog porетка. Tražio se samo izgovor koji će dati mogućnost uspostavljanja direktne vojne prisutnosti na ključnoj tački svjetskog snabdijevanja naftom. Plan uvlačenja iračkog predsjednika u klopku iz koje se neće moći izvući prezentiran je u ovoj knjizi. Kada bude odbio "ponuđeni" plan, pun nejasnih obećanja za neke buduće zajmove, on će, kako kaže autor pasti. Knjiga je napisana 1991. Ono što se prije nekoliko mjeseci desilo sa Sadamom Huseinom već je prošlost. Dio istorije. Plan je uspio.

Ono što nam je V. Engdal ovom perfekcionistačkom analizom pokazao sadržano je u sljedećem:

- otkriveni su pravi uzroci ratova vođenih u XX stoljeću,
- rečeno je ko ih je planirao, vodio i za čiji interes,
- da jednog stoljeća nema, kao da nije ni postojalo,
- da je sve ostalo isto: 1912. godine plan pruge Berlin-Bagdad-2003.
da je Njemačka samo u jednom stoljeću bila uništena do temelja dva puta i da se sama podigla,
- da su Njemačka i Turska zemlje čiji ekonomski razvoj ne odgovara anglo-američkoj koaliciji,
- da savezništva koja su trajala jedno stoljeće traju i dalje, iz istih razloga.

Ova analiza je pokazala da za Englesku i SAD svijet nije fakat u političkom, društvenom, ekonomskom, kulturnom smislu. On je za ovu koaliciju jedno bojno po-

Ije. Rat se na tom polju vodi po svim uzusima najbolje vojne nauke, oni tako dijele svijet, sve je podređeno vojnim potrebama Amerike i Engleske. A nafta uvijek treba. ■

Senija Milišić

Ahmed Džubo, *Zapisi za pamćenje (Ratni dani u Sarajevu i Republici Bosni i Hercegovini, april 1992. - april 1993.)*, izdavač Glavni odbor SUBNOAR-a BiH, Sarajevo 2002., str. 637.

Vjerujući u pragmatičnu stranu i prirodu historije i imajući na umu da ono što je zapisano ostaje, što se pamti iščezne, kako je još davno pisao tako motivirani hroničar staroga Sarajeva 18. stoljeća Mula Mustafa Bašeskija, na sreću autora prije svega, pa onda i svih nas, penzionirani generalmajor Ahmed Džubo je preživio i ovaj posljednji rat i iznio pred čitalačku javnost svoja sjećanja, zapise za pamćenje.

Autoru nije nedostajalo iskustva, i onoga ratnog i onoga spisateljskog. Nosilac "Partizanske spomenice 1941.", vojnik po profesionalnom opredjeljenju, dobar promatrač i talentiran da svoja zapažanja i promišljanja stavi na papir, autor je sudbonosnog aprila 1992. godine odlučio da zabilježi i te dane novoga rata za Bosnu i Hercegovinu, a protiv fašizma za slobodu. Boreći se protiv fašizma kao dvadesetogodišnjak u Drugom svjetskom ratu sa puškom, tada te 1992. godine uzima pero i bori se za iste principe i ciljeve svakom zapisanom riječju. Ako se pročitaju i uporede njegova sjećanja iz narodnooslobodilačkog rata 1941-1945. godine, uvjerit ćemo se, možda i sa malim iznenađenjem, u nepromijenjenu životnu crtu i strateška uvjerenja. Taktika i postoji da bi se prilagođavala uslovima, ali u mnoštvu onih koji su se u jedno zaklinjali danas da bi sutra zaboravili, Ahmed Džubo brani iste stvari i u ovoj knjizi kao i u prethodnim.

Koristeći svoje uši i oči kao izvore saznanja, zapisi se nisu pretvorili u prosto nabranjanje događaja svaki dan, kao prosta dnevnička zapisivanja, u kojima se od mnoštva drveća ne vidi šuma. Sve što je moglo u ratnim uslovima da bude izvor saznavanja o događajima toga dana, pa i šire, odnosno u kraćim i dužim vremenskim